

ŞEYHÜLİSLAM YAHYA TAKİPÇİSİ BİR ŞAİR: YÜMNİ VE DİVANI

*Yunus KAPLAN**

ÖZET

Divan edebiyatı geleneğinde yetişmiş, kaynaklarda ve kendi eserlerinde hayatları hakkında kesin bilgilere sahip olunamayan sayısız şair bulunmaktadır. Birçoğu hakkındaki bilgiler, sadece kendi yazdıkları şiirlerde kullandıkları mahlasları ile yine bu şiirlerde hayatları ve yaşadıkları dönemlere ait verdikleri bazı bilgiler ve bunlardan yola çıkılarak yapılan tahminlerle sınırlıdır. Bugün için hayatı hakkındaki bilinenler, divanındaki bazı şiirlerindeki bilgilerle sınırlı olan şairlerden biri de Yümni'dir.

Şimdilik elimizde Yümni Divanı'nın tek yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshada doğum yeri ve tarihi, ailesi, eğitimi vb. gibi şairin hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yazmış olduğu kasidelerden ve bazı gazellerden, yaşadığı döneme ait birtakım bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu nazım şekillerinde şairin, dönemin padişahı IV. Murat ile dönemin şeyhülislamı Yahya Efendi'den bahsederek onları övmesi, bu iki şahsiyetle aynı dönemde yaşadığını göstermektedir. Yümni'nin yaşadığı dönem hakkında ipucu veren bu bilgi, şimdilik onun hayatı hakkında kesinlik arz eden eldeki en önemli bilgidir.

Edebî yönden kendisine Şeyhülislam Yahya'yı örnek alan Yümni, şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu âşıkane ve rindane bir tarzda yazmıştır. Bu dünyanın geçiciliği, dünya nimetlerinden faydalanılması gerektiği fikrini de şiirlerinde işlemiş; birçok divan şairi gibi kaba sofulara çatmaktan da geri durmamıştır. Şair bu duyguları sade bir dille samimi bir tarzda ifade etmeyi başarmıştır.

Bu çalışmada eldeki Divan'ından hareketle Yümni'nin hayatı ve yaşadığı dönem hakkında birtakım değerlendirme ve tahminlerde bulunulmuş, bu Divan'ın şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Divan edebiyatı, XVII. yüzyıl, Yümni, Divan.

A POET, THE FOLLOWER OF SEYHULISLAM YAHYA: YUMNI AND HIS DIVAN

ABSTRACT

There are numerous poets who trained in the tradition of Divan Literature and with no definite information in their source and in their own works about their lives. The information about many of them is limited with aliases that they used only in their own poem and some

* Yrd. Doç. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: yunuskaplan80@mynet.com

information given about their lives and periods they lived in those poems and estimates on the basis of these. One of the poets whose life is known today is limited with the information about some poems of his divan is Yümni.

For now, we have a single writing copy of Yümni Divan. In this copy, there is no information about the poet's life, such as. date and place of his birth, his family, education and so on. However, some information can be reached about the period he lived via his written eulogies and ghazals. In these verse forms, the poet's mentioning and praising about Sultan IV. Murat and Şeyhülislam Yahya Efendi shows that he lived in the same period with them. This information that gives clues about the lives of Yümni's period is now the most important information at hand.

Following the example of Seyhülislam Yahya Yümni in literary terms, Yümni wrote the vast majority of his poems in the style of amorous and rindane. He took place the idea of the transience of the world and the need of using of blessings of the world in his poems and like many concil poets, he criticized the rude religious people. The poet has succeeded in expressing these feelings in a plain language and friendly manner.

In this study, some evaluation and estimates were made about the life and period of Yümni with the help of his Divan and focused on the properties of form and content of this Divan.

Key Words: Divan Literature, XVII. century, Yümni, Divan.

1. Giriş

Divan edebiyatı geleneğinde yetişmiş, kaynaklarda ve kendi eserlerinde hayatları hakkında kesin bilgilere sahip olunamayan sayısız şair bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının adı kaynaklarda geçmesine rağmen eserleri bilinmemekte, bir kısmının ise eserleri bilinmesine rağmen hayatları hakkında ya elde bilgi yoktur ya da aynı mahlası kullanan birçok şair olduğu için mevcut eserin bu şairlerden hangisine ait olduğu kesin olarak tespit edilememektedir.

Bu tür şairlerin hayatları hakkında eldeki bilgiler, sadece kendi yazdıkları şiirlerde kullandıkları mahlasları ile yine bu şiirlerde kendi hayatları ve yaşadıkları dönemlere ait verdikleri bazı bilgi ve bu bilgilerden yola çıkılarak yapılan tahminlerle sınırlıdır. Bugün için hayatı hakkındaki bilinenler, Divan'ındaki bazı şiirlerindeki bilgilerle sınırlı olan şairlerden biri de Yümni'dir. Çünkü kaynaklarda Yümni mahlasını kullanan sekiz farklı şair hakkında birtakım bilgiler verilmiş olsa da bunlar arasında, elimizdeki Yümni Divanı'nın bu şairlerden herhangi birine ait olduğunu ispatlayan kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu çalışmada eldeki Divan'ından hareketle Yümni'nin hayatı ve yaşadığı dönem hakkında birtakım değerlendirme ve tahminlerde bulunulacak, bu Divan'ın şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulacaktır.

2. Yümni ve Hayatı

Şairin adı, doğum tarihi ve yeri hakkında elimizde kesinlik arz eden herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şu an için eldeki tek mevcut nüshası olan Divan'da şair tarafından şiirlerde kullanılan mahlas Yümni'dir. Ancak bu eserde şairin asıl adı, doğum tarihi, şahsî bilgileri, ailesi,

eğitimi vb. ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak bazı şiirlerindeki bilgilerden yola çıkarak şairin yaşadığı döneme ait birtakım değerlendirme ve tahminlerde bulunmak mümkündür.

Kime ait olduğu bilinmeyen divanların şairlerinin tespitinde başvurulacak ilk kaynaklar arasında tezkireler başta gelir. Çünkü böyle durumlarda tezkirelerde adı geçen şairler için örnek verilen şiir veya beyitlerin eldeki mevcut divan nüshalarında da bulunması, o eserin kime ait olduğunu belirlemede çok önemlidir.

Tezkirelerde Yümnî mahlasını taşıyan sekiz farklı şairin hayatı hakkında bilgiler ve şiirlerinden örnekler yer almaktadır. Elimizdeki mevcut Divan'ın sahibi olan Yümnî'nin, tezkirelerde geçen Yümnî mahlaslı bu sekiz şairden biri olabileceği ihtimaliyle tezkirecilerin şairler hakkında verdikleri bilgilere bakmak yerinde olacaktır.

1. Yümnî: İstanbul'da doğdu. Kanûnî'nin vezirlerinden Ayas Paşa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed'dir. İyi derecede Arapça ve Farsça öğrendi. Sancakbeyi oldu. Gazel ve tarihleriyle tanındı (Ahdî 2005: 181-82; İpekten-vd. 1988: 539).

2. Yümnî: İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed Salih'tir. Tanınmış bilginlerden Kadri Efendi'nin yeğeni, Rıfkî Mehmet Efendi'nin kardeşidir. Şeyhülislam Bahayî Efendi'den mülâzım ve kadı oldu. Rumeli'deki Kili kasabasında öldü. Ölüm tarihini Belîğ H. 1073 / M. 1662, Yümnî H.1077 / M.1666-67 (zeyl-i Şeyhî'den) olarak verir (Belîğ 1999: 532; İpekten-vd. 1988: 538).

3. Yümnî: Selânik'te doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'da öğrenim gördü. Mülâzemetten sonra kadı oldu. Rumeli'de bazı kazalarda kadılık yaptı. Ölüm tarihi H. 1083 / M. 1672-73'tür (Belîğ 1999: 532; İpekten-vd. 1988: 538).

4. Yümnî: İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmet Emin'dir. Şeyhülislam Koca Abdurrahim Efendi'den mülâzım oldu. Bazı kazalarda kadılık görevinde bulundu. H. 1106 / M. 1694-95'te öldü (Sâlim 2005: 711; İpekten-vd. 1988: 538).

5. Yümnî: İstanbul'da doğan şairin asıl adı Süleymân'dır. Şeyh-zâde Ahmet Efendi'nin küçük biraderidir. Öğrenimini tamamladıktan sonra kısmet-i askeriye kâtibi oldu. H. 1127 / M. 1715'te öldü (Sâlim 2005: 712; Safâyî 2005: 737-38; Belîğ 1999: 532; İpekten-vd. 1988: 539).

6. Yümnî: İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Bayezid Camii şeyhi Osman Efendi'nin oğludur. Bu yüzden Şeyh-zâde sanıyla tanındı. Şeyhülislam Ebe-zâdeden mülâzım ve müderris oldu. Yenişehirli Abdullah Efendi'ye mektupçuluk ve bazı şehirlerde kadılık yaptı. En son Yenişehir kadılığı görevindeyken H. 1152 / M. 1739-40 tarihinde öldü (Es'ad 2001: 193-94; Sâlim 2005: 709-10; Râmiz 1994: 281-83; İpekten-vd. 1988: 539).

7. Yümnî: İstanbul Üsküdar'da doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Şiir yazmaya genç yaşta başladı. Gazelleriyle tanındı (Sâlim 2005: 711; Safâyî 2005: 738-39; İpekten-vd. 1988: 539).

8. Yümnî: Asıl adı Süleyman'dır. Çeşitli yerlerde kâtiplik yaptı. Farsça rubaileri bulunmaktadır. Talik yazıda ustaydı (Fafîn 449; İpekten-vd. 1988: 539).

Elimizdeki mevcut Divan'ın sahibi olan Yümnî'nin, tezkirelerde geçen Yümnî mahlaslı bu sekiz şairden biri olabileceği ihtimaliyle bu şairler için örnek olarak verilen şiirler ve beyitlerin Yümnî Divanı'nda olup olmadıkları incelenmiş; ancak bu şiir ve beyitlerden hiçbirisinin elimizdeki Divan nüshasında olmadığı tespit edilmiştir. Bu da akıllara ilk olarak ya bu eserin tezkirelerde adı geçen Yümnî mahlaslı sekiz şairin dışında aynı mahlası kullanan farklı bir şairin olduğu ya da tezkirecilerce örnek verilen bu şiir örneklerinin elimizdeki mevcut nüshada olmadığı ihtimalini getirmektedir.

Kaynaklardaki bilgilerin yetersiz kaldığı durumlarda şairler hakkında başvurulacak bir diğer en önemli kaynak ise yine o şairlerin kendi eserleridir. Çünkü divan şairleri yazdıkları

Turkish Studies

şairlerde döneminin padişahlarına, devlet adamlarına, sevdikleri kişilere kasideler yazarak; doğum, ölüm, cülus, savaş, felaket vb. gibi olaylara tarih düşürerek veya dönemlerine ışık tutacak birçok bilgiyi şiirlerinde kullanmışlar, hayatları ve yaşadıkları dönemlere ilişkin bazı bilgiler vermişlerdir.

Yümnî de Divan'ında dönemin şeyhülislamı Zekeriyya-zâde Yahya Efendi'yi övmek amacıyla beş kaside ile bazı gazeller, yine dönemin padişahı Sultan IV. Murat'ı övmek ve onun Edirne'ye gelişinden duyduğu sevinci dile getirmek amacıyla da iki gazel yazmıştır. Hayatı hakkında elde kesin bilgilerin olmadığı Yümnî'nin bu manzumeler ışığında Sultan IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya Efendi ile aynı dönemde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şairin yaşadığı dönem hakkında tahminde bulunmak için bu iki şahsın hayatlarını incelemek yerinde olacaktır. Yümnî'nin bir gazelinde övdüğü, diğerinde ise Edirne'ye gelişinden duyduğu sevinci dile getirdiği Sultan IV. Murat, 1612 yılında doğdu. 1623 yılında I. Mustafa'nın yerine çocuk denecek yaşta tahta geçti. Yaşı küçük olduğu için ülkeyi bir müddet annesi Kösem Sultan yönetti. Mutlak idareyi eline alınca Anadolu'ya iki sefer yaparak Celâlî isyanlarını bastırdı. Büyük bir mücadele vererek rüşvet ve iltiması en aza indirdi. Ülke genelinde alkol, tütün ve kahveyi yasakladı. 1638'de Bağdat'ı fethederek Bağdat Fatihî unvanını aldı. 1640 yılında vefat etti.

Lehistan Kazaklarının Karadeniz'de Osmanlı sahillerine ve Rumeli'de Tuna yalılarına yaptıkları saldırıların önüne geçmek isteyen IV. Murat, 1633 yılı Nisan ayında Lehistan Seferine çıktı. Ancak Osmanlı ordusu Edirne'ye geldiğinde, Lehistan hükümeti barış ister (Danişmend 2011: 480-81).

Muhtemelen bir kısmı bu sefere iştirak eden Nef'î ve Şeyhülislam Yahya gibi birçok şair, IV. Murat'ın Edirne'ye bu gelişi üzerine çeşitli manzumeler yazmıştır. Yümnî de IV. Murat'ın Edirne'ye gelişi üzerine aşağıdaki gazeli yazmıştır.

Gül-ruhuñ cānā 'araḳ-nāk itdi ḥā~b-ı Edrine
Şimdi andan kesb ider bŷyı gül-āb-ı Edrine

Ḥŷbdur āb u hevāsı her yeri mergŷbdur
Bir güzel maḥbŷbdur gŷyā cenāb-ı Edrine

Gŷlsitānında varup bŷlbŷllerini diñleseñ
Hep şadāsı medḥ-i şāh-ı kām-yāb-ı Edrine

Ḥazret-i Sultān Murād ol pād-şāh-ı baḥr u berr
Maḥdemiyle ḥurrem oldı şeyḥ ü şāb-ı Edrine

Ol melek-siret ṭavāf itmekle şehri gāh gāh
Beyt-i mā'mŷr oldı her kŷnc-i ḥarāb-ı Edrine

Maḥdem-i şāh-ile şol deñlü şeref-yāb oldı kim
Reşk sŷkkān-ı cinān oldı ḳıbāb-ı Edrine

Çŷn ḳadem başdı bu şehriñ ḥākine Yŷmnî o şāh
Mŷşk ile 'anberle ṭartılsun tŷrāb-ı Edrine

Ḥaḳ vŷcŷd-ı pākini ḥıfz eylesŷn āfātdan

Turkish Studies

Ak doğunca bāg u bostānında āb-ı Edrine (Yümnî yk.35a)

Bu gazelden yola çıkarak Yümnî'nin bu tarihte ya Edirne'de olduğu ya da bu seferde padişahla birlikte Edirne'ye geldiği söylenebilir.

Yümnî'nin IV. Murat döneminde yaşadığına ve hayatta olduğuna dair en önemli delillerden bir diğeri ise dönemin şeyhülislamlarından ve şairlerinden olan Zekeriyya-zâde Yahya Efendi'yi övmek amacıyla beş kaside ile bazı gazeller yazmış olmasıdır.

Osmanlı'nın 34. şeyhülislamı olan Şeyhülislam Yahya, 1561 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ankaralı Şeyhülislam Bayram-zâde Zekeriyya Efendi'dir. 27 yaşında iken ilmiyyeye intisap etmiş, Ma'lul-zâde'den mülazım olmuştur. Çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, daha sonra Halep, Şam, Mısır, Bursa, Edirne, İstanbul kadısı; Anadolu ve Rumeli kazaskeri olmuştur. Bundan sonra 1622 yılında şeyhülisamlığa getirilmiş; ancak sadrazamlığa atanan Kemankeş Kara Ali'nin oyunları ile aynı yıl bu görevden azledilmiştir. Kendisinin yerine atanan Mehmed Esad Efendi'nin ölümü üzerine 1625 yılında ikinci defa bu göreve atanmış ve 1631'deki sipahi ayaklanması sonunda zorbaların ısrarı sonucu tekrar azledilmiştir. Kendisinin yerine şeyhülisamlığa atanan Ahi-zâde Hüseyin Efendi'nin idam edilmesi üzerine 1634'te üçüncü defa aynı makama tayin edilmiş ve 1644 yılında ölünceye kadar şeyhülisamlık makamında kalmıştır. IV. Murat'la birlikte Edirne, Revan ve Bağdat seferlerine katılmıştır (Kavruk 2001: XIII-XIX).

Bu bilgilerden yola çıkarak yine Yümnî'nin hayatı hakkında birtakım değerlendirme ve tahminlerde bulunmak yerinde olacaktır. Şairin hayattayken kendileri için yazdığı şiirlerde büyük değer verdiği anlaşılan IV. Murat 1640, Şeyhülislam Yahya ise 1644 yılında ölmüştür. Yümnî bu iki şahsiyetin ölümüne tarih düşürmemiş veya bu ölümlerden hiç bahsetmemiştir. Bu durumda akla iki ihtimal gelmektedir. Bunlardan ilki şairin IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya'dan önce ölmüş olabileceği, ikincisi ise şairin bu iki şahsın ölümlerinden önce Divan'ını tamamlamış olmasıdır. İkinci ihtimal göz önünde bulundurulduğu takdirde ise Yümnî'nin IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya'nın ölümlerinden sonra bir müddet daha yaşamış olma ihtimali doğmaktadır.

Yine Yümnî'nin bazı şiirlerinde IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya'dan bahsetmiş olması, bizlere elimizdeki Divan'ın tezkirelerdeki Yümnî mahlasını kullanan sekiz şair arasından IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya döneminde yaşadıkları sabit olan üç şair Mehmed Salih Yümnî (öl. 1073/1662, 1077/1666-67), Selanikli Mehmed Yümnî (öl. 1083/1672-73) ve Mehmed Emin Yümnî (öl. 1106/1694-95) üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

Eldeki mevcut divan nüshasında Yümnî'nin 1640'da ölen IV. Murat ve 1644 yılında ölen Şeyhülislam Yahya'dan bahsedip onlar hakkında şiirler yazmış olması, şairin daha onlar hayattayken şiir yazacak olgunlukta olduğunu göstermektedir. Bu olgunluk yaşını da en az 25-30 yaş aralığı olarak düşündüğümüzde, tezkirecilerin genç yaşta öldüğünü söyledikleri Mehmed Salih Yümnî'nin de elenmesi uygun olacaktır. Çünkü ölüm tarihi kaynaklarda (1073/1662, 1077/1666-67) olarak gösterilen Yümnî'nin genç denebilecek kadar erken ölmüş olduğu yaşın ortalama 35-40 aralığı kabul edilirse şairin muhtemel doğum tarihinin de 1620'li yıllar olması gerekir. Ayrıca kaynakların bu şairin Rıfkî Efendi (öl. 1700)'nin küçük biraderi olduğunu söylemeleri (Belig 1999: 532) de muhtemel olan bu doğum tarihi görüşünü desteleyecek bir diğer bilgidir. Çünkü şairin büyük biraderi olan Mehmed Rıfkî Efendi, 1656 yılında mülazemet olarak müderrisliğe başlamıştır (Erdem 1998: 87). Mülazım olma yaşının da ortalama 25-30 arası olduğu göz önünde bulundurulursa Rıfkî Efendi'nin 1620'li yılların başında doğmuş olabileceği akla gelmektedir. Bu da kendisinden daha küçük olan kardeşi Mehmed Salih Yümnî'nin bu yıllardan sonra doğduğu fikrini güçlendirmektedir. 1620'li yılların ortalarında doğan birinin ise IV. Murat'ın 1634 yılında Edirne'ye gelişi üzerine şiir yazma ihtimali son derece düşüktür.

Turkish Studies

Üzerinde durulması gereken diğer iki şair Selanikli Mehmed Yümnî (öl. H. 1083 / M. 1672-73) ve Mehmed Emin Yümnî (öl. H. 1106 / M. 1694-95) kalmaktadır. Ölüm tarihleri kaynaklarda kesin olarak belirtilen bu iki şairin 1600'lü yılların başında doğmuş olabilecekleri düşünülecek olursa Selanikli Mehmed Yümnî'nin 70'li, Mehmed Emin Yümnî'nin ise 90'lı yaşlarda öldükleri sonucu ortaya çıkar. O zamanların ortalama insan ömrünün uzun olmayacağı dikkate alındığında ise tahminler, eserin sahibinin Selanikli Mehmed Yümnî olma ihtimalini artırmaktadır.

Eldeki Divan'ın sahibinin Selanikli Mehmed Yümnî olduğu ihtimalini desteleyecek unsurlardan bir diğeri de eldeki Divan'da Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerine birçok nazire yazılmış olmasıdır. Divan'daki bu husus göz önünde bulundurularak tezkirecilerin Selanikli Mehmed Yümnî'nin şiirlerine örnek olarak seçtikleri şiirler, Şeyhülislam Yahya'nın şiirleriyle karşılaştırıldığında şairin

Oldu şahın-ı bāğ-ı âlem dil-güşâ nev-rûzdur
 Ğâlem et elden kıoma cām-ı şafâ nev-rûzdur
 matla'lı gazelinin Şeyhülislam Yahya'nın
 Goncenüñ açsun yine kalbin sabâ nev-rûzdur
 Bülbül-i zâr eylesün bir hoş nevâ nev-rûzdur

matla'lı gazeliyle gerek redif-kafiye, gerekse de konu ve vezin açısından birbiriyle nazire ilişkisi içinde olduğu görülmektedir. Bu da bizlere bu şiirin Şeyhülislam Yahya'ya birçok naziresi olan Yümnî'nin ona nazire olan; ancak Divan'ında olmayan şiirlerinden biri olabileceğini düşündürmektedir.

Hayatı hakkındaki bu değerlendirmeler özetlenecek olursa bazı şiirlerinde IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya'dan bahsetmiş olmasından, Yümnî'nin bu iki şahsın hayatta olduğu XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kesin olmakla birlikte, hangi tarihte öldüğü ise olarak bilinmemektedir. Yaşadığı bu dönemden yola çıkılarak tezkirelerde aynı dönemde yaşadığı belirtilen Yümnî mahlaslı üç şairden biri olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu ihtimal göz önünde bulundurulduğunda ise tezkirecilerin bunlar hakkında verdikleri bilgiler ve eldeki Divan'daki bazı bilgiler, bu eserin sahibinin Selanikli Mehmed Yümnî olduğu ihtimalini güçlendirse de buna da temkinli yaklaşmakta fayda vardır. Çünkü yeni bilgi ve belgeler gün yüzüne çıkana kadar mevcut bilgilerden kesin bir hüküm çıkarmak şimdilik yanlış sonuçlar doğurabilecektir.

3. Edebî Kişiliği

Şairler edebî kişiliklerini şekillendirirken birtakım şairleri kendilerine örnek alırlar. Bunu da yazdıkları şiirlerde ya onların adlarını zikrederek ya da onların şiirlerine tazminde bulunarak, nazire yazarak, tahmiste bulunarak vb. gösterirler.

Yümnî de Divan'ında yazmış olduğu beş kasideyi de Şeyhülislam Yahya'ya sunmuş ve birçok gazelinde onu övmüştür. Bu da şairin daha hayattayken Şeyhülislam Yahya'yı kendisine örnek aldığını ve edebî yönden ondan etkilendiğini gösterir. Bu sonucu, şairin Şeyhülislam Yahya'nın iki gazelinin tazmin etmesi ve yazmış olduğu birçok şiirin onun gazelleriyle nazire ilişkisi içinde olmasından da çıkarmak mümkündür. Yümnî'nin vezin, redif, kafiye ve konu bakımından Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerine nazire olan bazı gazellerin matla beyitleri aşağıya alınmıştır:

Ş. Yahya Zülfün kokusu müşğ olup nâf-ı Halebde
 Ragbet mi kodı 'anbere eknâf-ı Halebde (G.379/1)

Yümnî Ey çeşmi gâzâlâne saña nâf-ı Halebde

Turkish Studies

- Meftûn degül var mıdur eşrâf-ı Halebde (yk.36a)
- Ş. Yahya Yâr dirken kimseler râz-ı nihânun tuymasun
Başladun feryâda bülbül nev-cevânun tuymasun (G.257/1)
- Yümnî ‘Aşkuñı pek şakla ey dil nev-civânuñ tuymasun
Âh u vâhı şöyle it kim anı cânuñ tuymasun (yk.32b)
- Ş. Yahya Ney gibi bir ‘âşık-ı dem-sâz buldum kendüme
Sırr-ı ‘aşkı söylerüm hem-râz buldum kendüme (G.321/1)
- Yümnî Gönlümi de ney gibi dem-sâz buldum kendüme
Gâh gâh eglenmege hoş-sâz buldum kendüme (yk.34a)
- Ş. Yahya Dîde hûn-ı dille pür oldukça eşk-i ter döker
Ağlamakdan gayrı dermân bulmaz ölçer döker (G.91/1)
- Yümnî Hûn-ile geh pür olur dîdem geh eşk-i ter döker
Derdinüñ hiç bulamaz bir çâresin ölçer döker (yk.12b)
- Ş. Yahya Dil mâ’il oldı sâ’idinün tâze dâğına
Bülbül gibi diler ki kona gül budağına (G.362/1)
- Yümnî Mâ’il şu denli sâ’idünüñ tâze dâğına
Şan lâne yaptı bülbül-i dil gül budağına (yk.37a)
- Ş. Yahya Pervâneyi egerçi yandurdu nâzı şem’ün
Şimdi ziyâde andan sûz u güdâzı şem’ün (G.191/1)
- Yümnî Pervâneyi düşürdi ‘aşkına nâzı şem’üñ
Ugratdı bir belâya âhîr niyâzı şem’üñ (yk.26a)
- Ş. Yahya Gül ruhun bûyın sabâdan aldı âb-ı Edrene
Ben de bildüm ki olur erzân gül-âb-ı Edrene (G.311/1)
- Yümnî Gül-ruhuñ cânâ ‘arağ-nâk itdi hâ’b-ı Edrine
Şimdi andan kesb ider bûyı gül-âb-ı Edrine (yk.35a)
- Ş. Yahya Dil-rübâ hercâyi sen âvâre oldun ey gönül
Bir devâsız derd için bî-çâre oldun ey gönül (G.215/1)
- Yümnî Gördüğüñ yâra düşüp âvâre olduñ ey gönül
Derdı arturduñ katı bî-çâre olduñ ey gönül (yk.27b-28a)¹

¹ Not: Divan’da yer alan şiirler alfabetik sıralanışlarına göre numaralandırılmış, atıf yapılan örnekler bu numaralara göre verilmiştir. Daha fazla örnek için bkz. G.3, G.10, G. 29, G.35, G.39, G.41, G.50, G.66, G.73, G.76, G.89, G.103, G.118, G.130, G.131, G.159.

Şair, Şeyhülislam Yahya'nın iki gazelinin birer mısraını aynen alıp iki gazelinde kullanarak tazminde bulunmuştur:

Ş. Yahya Sarîr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nây 'uşşâka
Semâ' itsün sadâ-yı feth irişdi cân-ı müştâka (G.353/1)

Yümnî **“Şarîr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nây ‘uşşâka”**
Der-i rahmet açıldı müjde olsun cân-ı müştâka (yk.34b)

Ş. Yahya Tîri âhenden geçer şemşîri taşa kâr ider
Tutalum âhen yâ seng-i hâre oldun ey gönül (G.215/4)

Yümnî Döyemezsin nâr-ı hicre tîşe-i derd ü gama
“Tutalum âhen yâ seng-i hâre olduñ ey gönül” (yk.28a)

Yümnî'nin şiirlerinde görülen en önemli özelliklerinden biri de hemen hemen her divan şairi gibi âşıkane tarzda birçok şiir yazmış olmasıdır. Bu şiirlerinde divan şiirinin klasik düşünce ve mazmunlarını başarıyla kullanmıştır.

Olalum aşkda Ferhâd ile Mecnûn-şifat
Yümnîyâ dünyede biz de bir eyü ad idelüm (Yümnî yk.29a)
‘Aşkdur her dem dil-i pür-iztirâbı inleden
Hep hevâdur mevc-i bahri bî-hisâbı inleden (Yümnî yk. 31b)
Elden ço câm-ı bâdeyi pîr olduñ ‘âşık ol
Yümnî iç ol şarâbı ki pîri cüvân ider (Yümnî yk.16b)
Mest-i ‘aşkuñ olalı şol denli mağrûr olmuşam
Yok sifâl-i seglerüñ deñlü yanumda câm-ı Cem (Yümnî yk.29a)

Dünya işleri ve nimetlerinden kendini soyutlayan zahitlerin aksine hayattan kam alma ve dünya nimetlerinden faydalanma düşüncesi yani rintlik, hemen hemen bütün divan şairlerinin takındığı ortak tavırlardan biridir. Dünya zevklerinden yana tavır alan şairler, her fırsatta rindane söyleyişlere sıkça başvururlar. Bu amaçla şiirlerinde içki, kadeh, saki, meyhane gibi kavramları bolca kullanarak bu düşüncelerini adeta ispatlama gayreti içine girerler. Bu gelenekte yetişen bir şair olarak Yümnî de birçok şiirinde rindane hayat tarzından, bunun gerekleri ve zevklerinden dem vurur. Aşağıdaki gazel şairin bu duygularına adeta tercüman gibidir:

Gönlümi almağda tedbîr eyleyüp hâlâ kadeh
Yek-dil olmuş lâ'î-i nâbuñla senüñ cânâ kadeh
Bâd-bân açup yürür seyr it habâbuñ zevrağın
Çalkınup yatur mey-i nâb-ile bahr-âsâ kadeh
Ser-nigün ammâ yine âb-ı leţâfetle tolu
Görmedüm çâh-ı zenağdânuñ gibi ra'nâ kadeh
Reşkden dâyim helâk olsa habâb-ı mey n'ola
Öpdüğün görmüş leb-i dil-dârı bî-pervâ kadeh
Bir şarâbuñ mesti ol Yümnî ki anuñ kaçresin
Almaya olsa eger bu günbed-i mînâ kadeh (Yümnî yk.10a)

Yine aşağıdaki beyitler şairin rindane duyguları terennüm ettiği beyitlerden birkaçıdır:

Turkish Studies

Yoğ iken ehl-i cināna āb-ı kevşerden lezîz
 Ehl-i aşka gelmeye ol la'f-i dil-berden lezîz (Yümnî yk.11a)
 Şöyle mestem mey-i aşkuñla ki sākî aqlum
 Künc-i ğamda başuma gāh gelür gāh gider (Yümnî yk.18a)
 Rind-i hum-hāne-i aşkuz bize ğam çekdürme
 Meded ey pîr-i muġān bādeyi ğāyet eyi gör (Yümnî yk.19b)
 Cām-ı lebin ārzū itse n'ola cān u dil
 Mā'il olur Yümniyā bādeye yārān-ı aşk (Yümnî yk.25b)
 Gel görelüm biraz mey-i gülgün la'lüñi
 Ey ğonce biz de kām alalum nev-bahārdan (Yümnî yk.33a)
 Meded şakın haţādur ğaflet itme düşmesün Yümni
 Elüñden lā'f-i cām-ı mey dilüñden lā'f-i cānāna (Yümnî yk.36a)
 Yümni şarāb-ı aşk gibi neş'es-i laţif
 Var-ise yine bāde-i bezm-i elest ola (Yümnî yk.36a)

Şairin dünya nimetlerinden faydalanma düşüncesinin temelinde, bu dünyanın geçiciliğinin farkında olmasının rolü büyüktür.

Ākil oldur kim bu fāniden ferāgat eyleye
 Aldanan birkaç gün ayş u nüşına dīvānedür (Yümnî yk.16a)
 Egleni gör dehrde geh mātem ü geh sūr-ile
 Mihnet-ābād cihānda şanma ğamuz Tūr-ile (Yümnî yk.35a)
 Bakma giceye gündüze Yümni idegör iş
 Lāyık mı kederle geçe mehtāb-ı maħabbet (Yümnî yk.9b)
 Fenā dünyāda birkaç günlük iş için çeküp zaħmet
 Müdāmī rāhat olmak fikri ile bî-ķarār olma (Yümnî yk.34b)
 Dilinde aşk-ı şāfī olanuñ dünyā ğamı olmaz
 Müberrādur gider ālāyişinden şadr-ı meyhāne (Yümnî yk.35b)
 Tekye-i aşkuñ gedāsı şöyle istiġnādudur
 Bir pula degmez yanında ālemüñ sultānlığı (Yümnî yk.38b)

Hemen hemen her divan şairi gibi rindane hayat tarzından yana tavır alan Yümni, bu hayat tarzının tersi bir tavır içinde olan, insanları sürekli cehennem azabıyla korkutarak ibadete çağırın ve sürekli ibadetle meşgul olan riyakār kaba sofulara; dünya nimetlerini yasaklayarak durmadan insanlara dinin emirlerini telkin eden vaize de çatmaktan geri durmaz:

Zemm ider bezm-i meyi şeyh-i riyā-pîşeyi gör
 Bize devr-i güli göstermemek ister deyi gör (Yümnî yk.19b)
 Aşk-ı pāk ü dil-i şāf ile be hey zāhid-i huşk
 Ne şanursın bizi sen başdan ayaġa nūruz (Yümnî yk.21a)
 Aşk-ile Yümni sözüñde sūz var te'sîr var
 Vā'izüñ ammā kelāmı bārid ü bî-hüdedür (Yümnî yk.17a)
 Gel berü ey bü'l-heves şüfī ķanā'at küncini
 Arar-iseñ ķalb-i aşıkda ara vīrānedür (Yümnî yk.16a)
 Levs-i riyādan da gel ķalbüñi pāk ide gör

Turkish Studies

Pāk-i tahāret ise şūfī vuzūdan ġarāz (Yümnî yk.23a)²

3.1. Kendi Şiiri ve Şairliği Hakkındaki Görüşleri

Bir şairin edebî kişiliğinin tespit edilmesinde başvurulacak ilk kaynaklar arasında yine o şairin yazmış olduğu şiirler ilk sıralarda yer alır. Çünkü divan şiiri geleneğinde yetişen şairler özellikle yazdıkları gazellerin makta beyitlerinde, şairlikleri hakkında kendilerince birtakım değerlendirmeler yapmaktan geri durmamışlardır. Yaptıkları bu değerlendirmelerde çoğu zaman yazdıkları şiirlerin şekil ve muhteva bakımından kolayca yazılamayacak bir sanat değeri taşıdıklarını iddia ederek bu alandaki başarılarıyla övünmüşlerdir. Yümnî de zaman zaman bu geleneğe uyarak özellikle gazellerinin makta beyitlerinde kendi yazdığı şiirler hakkında görüşlerini söylemiş, edebî kişiliği hakkında bizlere birtakım ipuçları vermiştir.

Ona göre sevgilinin dudakları vasfında yazdığı şiirlerin, bu işin ustalarınca okunması son derece doğaldır. Çünkü bu amaçla nazik ve yeni söylenmiş şiirler elbette rağbet görür:

Lebleri vaşında şi'rüñ oğusun üstādlar
Yümniyā elbette şi'r-i nāzük ü ter bağlanur (Yümnî yk.14b)

Yine sevgilinin sihirler yapan cadıya benzeyen gözlerini sihirli sözlerle anlattığı şiirlerini gören herkes onu takdir eder:

Çeşm-i cādūsını vaşf itmede sihr itmişsin
Yümniyā şi'rüñi her kim göre taḥsîn eyler (Yümnî yk.18b)

Sevgilinin dişlerini anlatmak için yazdığı şiiri duyanların, inciye benzeyen bu temiz sözleri kulaklarına küpe yapmasını ister:

Vaşf-ı dendānında naḫmuñ gūş idenler Yümniyā
Eylesün dürr-i kelām-ı pākūmi mengūş-ı semc (Yümnî yk.24a)

Ölçülü yaradılışının atıyla nazım sahasına girerek hünerler gösterdiğini iddia eder:
Semend-i ṭabc-ı mevzūnuñla girdüñ 'arşa-i nazma
Hünergösterdüñ ey Yümniñ hele merdānesin bildüm (Yümnî yk.30b)

Aşkla söylediği şiirlerinde bir sıcaklık ve etkileyicilik bulunduğunu iddia ederken kuru ve boş sözler söyleyen vaize de çatmaktan geri durmaz:

'Aşk-ile Yümniñ sözüñde sūz var te'şīr var
Vā'izüñ ammā kelāmı bārid ü bī-hüdedür (Yümnî yk.17a)

Yazdıkları bu taze şiirleri iri inci tanesinin sedefine, manalarını da hatır denizindeki incilere benzetir:

Baḫr-i ḫāṭırda ma'ānī şanasın dürlerdür

² Daha fazla örnek için bkz. G.2/2, G.48/4, G.55/2, G.150/2, G.162/3, G.69/4, G.75/4, G.161/3, G.82/4, G.24/4, G.45/4, G.67/2, G.68/3, G.124/1, G.143/3.

Yümnîyâ şî'r-i ter ol lü'lü'-yi şeh-vâra şadef (Yümnî yk.25a)

Safa bahşeden şiirlerini sevgiliye okursa sevgilinin gönlü, bu taze şiirlerle rahatlayacaktır:

Yümnî oğu eş'âr-ı şafâ-bahşuñı yâra
Şâyed ki şafâ eyleye ol tâze gâzelden (Yümnî yk.33a)

“Tıpkı hoş sözler söyleyen papağan gibi sevgilinin yüz güzelliğinin aynasına bakarak şiir yazdığını” ifade ederken zorlanmadan, doğal bir şekilde şiirler yazdığını hissettirir:

Âyîne-i cemâlüne bakmağla söyledi
Yümnî bu şî'ri tûñi-i şî'rîn-süñan gibi (Yümnî yk.38a)

“Yazdığı şiirlerle sevgiliye olan aşkı dile getirdiğini böylece bu gizli sırrının dünyaya yayıldığını” söylerken aslında şairlikteki şöhretinin yaygınlığına işaret ederek övüntür:

O yâra aşkuñı şî'ründe iş'âr eyledüñ ammâ
Yayıldı âleme Yümnî tıyurduñ râz-ı nihânı (Yümnî yk.39a)

Maarif ehlinin şiirini övmesi yerinde olacaktır. Çünkü bilgisiz kişiler şairlikteki kudretini inkâr etse bunda incinecek bir durum yoktur:

Hemân ehl-i ma'ârif şî'rüñi Yümnî pesend itsün
Ne deñlü münkir olursa kişi nâdâna incinmez (Yümnî yk.21b)

4. Dil ve Üslup Özellikleri

Şairin yaşadığı XVII. yüzyıl, klâsik Türk edebiyatının şiirde mükemmelliği yakaladığı bir dönemdir. Bu dönemde adından övgüyle bahsettiren birçok büyük şair yetişmiştir. Bu ortamda iyi bir şair olduğunu ispat etmenin en önemli yolu, geleneğin belirlemiş olduğu kurallara bağlı kalarak farklı bir söyleyiş tarzı yakalama, ince hayaller bulma, samimi ifadeler kullanma ve mazmunları kullanmadaki başarıdan geçer. Büyük olarak kabul edilen şairler, şiirlerinde bu unsurları başarıyla uygulayarak özgünlüğü yakalamaya çalışmışlardır. Bunu yapabildikleri ölçüde de başarılı olmuşlar ve yazdıkları eserlerle isimlerini ölümsüzleştirmişlerdir. Her alanda olduğu gibi edebiyatta da zirvenin yaşandığı bu dönemin bir mensubu olan Yümnî de dil ve üslup olarak farklı olmaya ve farklılığı yakalamaya çalışmış, bu amaçla şiirlerinde birtakım tasarruflarda bulunmaktan çekinmemiştir.

Genel anlamda Yümnî şiirlerinde külfetsiz, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Şair, duygu ve düşüncelerini, samimi bir edayla rahatça söylenmiş izlenimi veren tarzda kaleme almış ve bunda da oldukça başarılı olmuştur:

Bunda neylersin diyü sürme kapuñdan ey tabîb
Neylesün bî-çâre aşık derdine dermân arar (Yümnî yk.17b)
Hâncer çeker ağlama diyü üstüme ammâ
Başum kesilür gözlerimüñ yaşı kesilmez (Yümnî yk.20b)
Yümnî cihânı gezdüm yer bulmadum kedersiz
Küyünda şimdi yârüñ bir hoşça hâl buldum (Yümnî yk.30a)
Gel sîneme cânâne benüm cân senüñ olsun
Gülzâr benüm bülbül-i nâlân senüñ olsun (Yümnî yk.30b)

Turkish Studies

Diğer divan şairleri gibi Yümnî de duygu ve düşüncelerini anlatmak için Arapça-Farsça kelime ve tamlamaları şiirlerinde bolca kullanmıştır. Bunda, duygu ve düşüncelerini anlatmada Türkçe kelimelerin yetersiz kalması ve bu dillerin bünyesinde aruz vezninin yapısına uygun birçok kelimenin bulunmasının etkili olduğu söylenebilir. Şair, hem bu dillere ait birtakım kelimeleri hem de tamlamaları kullanmıştır. Genellikle ikili kelimelerden oluşan tamlamaları kullanmış, çok olmasa da üçlü, dördü, beşli kelimelerden oluşan uzun tamlamaları da tercih ettiği olmuştur:

Siyeh zülfi **şeb-i deycūra** beñzer

Yüzi **cirm-i meh-i pür-nūra** beñzer (Yümnî yk.13b)

Gördüm **şarāb-ı laʿl-i leb-i yāri** Yümnîyā

Rengi laṭif hem ne ʿaceb şāf u pāk olur (Yümnî yk.18b)

Meded dil-ber perīşān itmesün luṭf eylesün Yümnî

Mahall-i lāne-i murğ-ı dil-i miskīn o kāküldür (Yümnî yk.19b)

Şairin yer yer “aʿlā, hūnī, şūh” gibi Arapça ve Farsça asıllı bazı kelimelere Türkçe ekler getirerek yeni kelimeler türettiği de görülür:

ʿAceb midür gönül **aʿlālanursa** ʿaşkuñla

Revā budur ki ola kaşr-ı pādīşāh-ı bülend (Yümnî yk.10b)

Yine **hūnīligi** var çeşmüñüñ mestānesin bildüm

Yine cān u dile kaşd eyledüñ cānānesin bildüm (Yümnî yk.30a)

Yār gelse bezmümüzde **şūhluklar** eylese

Bāde-i güftār-ı şīrīnine yārān teşne-leb (Yümnî yk.9a)

Yümnî'nin şiirlerinin sade, anlaşılır olmasında kullandığı atasözü ve deyimlerin büyük bir rolü vardır. Atasözlerine nazaran sıkça kullandığı deyimler hem şairin ifadelerini renklendirmiş hem de dilinin sadeleşmesine büyük katkı sağlamıştır:

Taşa tutmak, hasret çekmek, gönlü düşmek, yollara düşmek, söz atmak, el üstünde tutmak, kulak tutmak, ağzı var dili yok, hor bakmak, gam çekmek, zahmet çekmek, ağız açmak, can vermek, ayağına düşmek, gönül almak, başına almak, dert yanmak, gönlünü eğlemek, eline girmek, ardına düşmek, murada ermek, kana boyamak, gönlüne girmek, keder vermek, canına minnet, cevri etmek, elem çekmek, baş eğmek, gözü yumulmak, yüz vermemek, ayağına yüz sürmek, göğüs germek, kulağına çalınmak, bağına basmak, gözü tutmak, su gibi ayağına akmak, gama düşmek, başa çıkmak, hayat vermek, yüzüne gülmek, kulağına girmemek, gönül vermek, çok görmek, bir pula değmemek, Allah'a havale etmek, kanına girmek, ağzına almak, sözü uzatmak, yüzüne bakmamak.

Şair, düşüncelerini cümle hâlinde vezne uydurmak için bu deyimleri kullanırken bazı kelimelerin Arapça-Farsça karşılığını kullanarak “pâyına (ayağına) düşmek G.68/3, kanına teşne-leb (susamak) G.9/7”, bazılarının ise yapılarında değişiklik yaparak “basardı bağına G.93/5, çalınacak kulağına G.89/2, girmede kulağına G.149/2, düşdi gönlimüz G.73/1” birtakım tasarruflarda bulunmuştur.

Deyimlerin sıkça kullanılmasına karşın Divan'da sadece iki atasözü karşımıza çıkar: Kanı kan ile yumazlar G.158/2, su aktığı yere akar G.128/3.

Yine atasözleri ve deyimler gibi halkın günlük hayatta sıkça kullandığı birtakım halk tabirlerinin de şairin şiirlerine samimi bir eda kazandırarak dilinin sadeleşmesine katkı yaptığı görülmektedir. Yümnî'nin şiirlerinde karşımıza çıkan başlıca halk tabirleri şunlardır: “Dil nice gelsün G.3/2, aceb bunun nesinden ağlar ola G.4/4, dile benden ne dilerse G.63/1, be hey G.69/3,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

yüri var G.95/4, gel görelüm G.127/2, aşk olsun G.132/3, yazık değil mi G.147/1, hoş geldi safa geldi G.164/2.”

Yümnî'nin kullandığı dil ile ilgili özelliklerden bir diğeri de yaşadığı dönemde kullanılmış olan ancak günümüzde arkaikleşen birtakım kelimeleri de şiirlerinde kullanmış olmasıdır. “İrgürmek, katı, kaçan, kanı, neydügin, suvarmak, şimdengirü, koçulmak, ilmek, yelmek, döymek, irmedin, uçmak, iñende, sımak, egn, degme, ancılayın” gibi kelimeler şairin kullandığı bu türden kelimelerdir.

Söylenmek istenen düşünceleri zihinde daha kalıcı hale getirmek, anlamı güçlendirmek ve ritmik akışkanlığı sağlayarak ahengi artırmak için bazı kelimelerin tekrarlanması ve ikilemelerin kullanılması, şairlerin vazgeçemeyecekleri üslup tarzlarından biridir. Yümnî de şiirlerinde bu üslup tarzından sıkça istifade etme yoluna giderek şiirlerinde ahengi yakalamaya çalışmıştır:

Sen **pāre pāre** olmadan ey dil o **yāre ne**
 Şanma ki yāre çekmek ile **yāre yāre ne** (Yümnî yk.37b)
Ne aklum **qodı ne** fikrüm **ne** idrāküm **ne** iz‘ānum
 Dilā ol bī-vefānuñ ‘aşkı gör baña neler eyler (Yümnî yk.15a)
 Seyrāna **çıkdı** lāle-‘izārān **taraf taraf**
Çıkdı bahār seyrine yārān **taraf taraf** (Yümnî yk.23b)
 Ruḥ-ı dil-berde **yer yer halka halka** zülf pīç-ā-pīç
 Gülistān içre güyā lānelerdür murğ-ı nālāna (Yümnî yk.35b)

5. Divanı

Yümnî Divanı'nın tek nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları bölümünde ŞR_000017 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Tamamı 40 yaprak olan Divan, filigranlı kâğıda 2 sütunlu ve 16 satır hâlinde yazılmıştır. Eser 200x135, 155x95 mm. ebatlarında ve meşin ciltlidir. Söz başları kırmızı mürekkeplidir. 1a sayfasında eserin, sahibi Yümnî'den intikal ettiğine dair bir ibare vardır. Divan'da 5 kaside ile 165 gazel bulunmaktadır.

Başlangıç: Şabā kūyuñdan esdükçe açıldı çeşm-i nā-bīnā
 Meger ḥāk-i rehüñ kuḥlü'l-cevāhirdür senüñ cānā

Son: Nağmesi hep būseldükdür nālesi şeh-nāzdu
 Diñleseñ nev-rüz-ı sulṭānide Yümnî bülbüli

6. Divan'ın Şekil Özellikleri

6.1. Nazım Şekilleri

Yümnî Divanı'nda sadece kaside ve gazel nazım şekilleriyle yazılmış şiirler bulunmaktadır.

6.1.1. Kasideler

Yümnî Divanı'nda beş kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerin hepsi aynı zamanda kendisi de döneminin usta şairlerinden olan Şeyhülislam Yahya için yazılmıştır. Şair, yazılış tarihi belli olmayan bu kasidelerde Şeyhülislam Yahya'ya arzuhalini sunarak ondan yardım talebinde bulunmuştur. Şekil olarak bu kasidelerin hepsinde klâsik kaside düzenine uymamış, bazılarında birtakım tasarruflarda bulunmuştur. Gazellerine göre kasidelerde daha fazla Arapça-Farsça kelime ve tamlama kullanmıştır.

Birinci kaside 42 beyitten oluşmaktadır. “Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün” vezniyle, mücerred kafiyeli yazılmıştır. Nesib, methiye ve dua bölümlerinden oluşmaktadır.

İkinci kaside 37 beyitten oluşmaktadır. “Fā’īlātün Fā’īlātün Fā’īlātün Fā’īlün” vezniyle, mürdef kafiye ve “-a gül” redifiyle yazılmıştır. Nesib, methiye, tegazzül ve dua bölümlerinden oluşmaktadır.

Üçüncü kaside 25 beyitten oluşmaktadır. “Mef’ülü Mefā’īlü Mefā’īlü Fe’ülün” vezniyle, mürdef kafiye ve “-ı” redifiyle yazılmıştır. Nesib, methiye ve dua bölümlerinden oluşmaktadır.

Dördüncü kaside 35 beyitten oluşmaktadır. “Mefā’īlün Fe’īlātün Mefā’īlün Fe’īlün” vezniyle, mücerred kafiyeli yazılmıştır. Nesib, methiye ve dua bölümlerinden oluşmaktadır.

Beşinci kaside ise 30 beyitten oluşmaktadır. “Mef’ülü Fā’īlātü Mefā’īlü Fā’īlün” vezniyle, mücerred kafiye ve “degül” redifiyle yazılmıştır. Bu kaside de yine nesib, methiye ve dua bölümlerinden oluşmaktadır.

6.1.2. Gazeller

Birçok divan şairi gibi Yümnî de Divan’ında en çok gazel nazım şeklini tercih etmiştir. Divan’daki 170 şiirin 165’i gazeldir. Şair, elifbanın bütün harfleriyle gazel yazmış ve bunların hepsinde de mahlasını kullanmıştır. Bu harfler içerisinde birçok şair gibi en çok ra harfiyle gazel yazmıştır. Divan’daki gazel sayılarının harflere göre dağılımı şöyledir: Elif (ا) 6, be (ب) 3, te (ت) 1, se (ث) 1, cim (ج) 1, ha (ح) 2, hı (خ) 1, dal (د) 3, Zel (ذ) 1, ra (ر) 43, Ze (ز) 12, sin (س) 1, şın (ش) 2, sad (ص) 1, dad (ض) 1, tı (ط) 2, zı (ظ) 1, ayn (ع) 2, ğayn (غ) 1, fe (ف) 3, kaf (ق) 2, kef (ك) 9, lam (ل) 6, mim (م) 9, nun (ن) 13, vav (و) 2, he (ه) 23, ye (ي) 13.

Gazellerin büyük çoğunluğu (142 gazel) beşer; 14, 75 ve 82. gazeller ise dörder beyittir. Diğer gazellerin 7’si altışar, 8’i üçer, 9’u ikişer, 1’i ise on beyitten oluşmaktadır.

Bu gazeller içerisinde 2, 14, 25, 30, 43, 66, 67, 69, 77, 94, 108, 136, 141. gazellerin beyitleri arasında anlamca münasebet olduğu için “yek-âhenk gazel”dir.

Yümnî, 135. gazelin matla beytinin ilk mısramı makta beytinin ikinci mısramında yineleyerek “redd-i matla” yapmıştır:

Şarîr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nây ‘uşşâka

Der-i rahmet açıldı müjde olsun cân-ı müştâka

...

Cihân bāğında anı bir kırık sâz ahlama Yümnî

Şarîr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nây ‘uşşâka (Yümnî yk.34b)

106. gazel ise iki tane matla beyti olduğu için “zü’l-metâli’ gazel”dir:

Dâyimâ cevr ü cefâ çekmeğe mu’tâd idelüm

Mekteb-i ‘aşqda tıfl-ı dili üstâd idelüm

Reh-i dil-dâra düşüp cismimizi hâk idelüm

Hâne-i ‘arızımızı âh-ile berbâd idelüm (Yümnî yk.28b)

Matlardan sonra gelen, beyitleri ortadan ikiye bölündüğünde dört mısralı nazım şekline dönüşecek şekilde yazılan gazellere musammat gazel denir (İpekten 2010: 18). Yümnî de bir gazelini bu şekilde yazmıştır:

Turkish Studies

Gel dāyim Allāh idelüm sübhān bizümdür ey gönül
 Derd-ile çok āh idelüm dermān bizümdür ey gönül
 Pīrūñ sözün gūş idelüm ‘aşkuñ meyin nūş idelüm
 Bu cānı serhoş idelüm meydān bizümdür ey gönül (Yümnî yk.28a)

Şairler gazelerde bazen mahlaslarını kullandıkları makta beyitlerinden sonra birkaç beyit daha yazarlar. Müzeyyel gazel adı verilen bu şiirlerde fazladan yazılan beyitlerde genellikle birileri övülür. Yümnî de 46, 74, 100, 107, 138. gazelleri müzeyyel gazel şeklinde yazmış; bunlardan 138. gazelde Sultan IV. Murat’ı, diğerlerinde ise dönemin şeyhülislamı Zekeriyya-zāde Yahya Efendi’yi övmüştür.

7. Kullanılan Vezinler

Yümnî, yazmış olduğu 170 manzumede “Hezec, Remel, Muzârî’ ve Müctes” bahirlerine ait 14 farklı vezin kullanmıştır. Şairin tercih ettiği vezinler, divan şairlerinin genelde en sık kullandıkları vezinlerdir.

Divan’da kullanılan vezinler ve şiir sayıları:

VEZİNLER	Kaside	Gazel
<i>Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün</i> ³	1	43
<i>Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün</i> ⁴	1	32
<i>Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’īlü Fā’ilün</i> ⁵	1	27
<i>Mef’ülü Mefā’īlü Mefā’īlü Fe’ülün</i> ⁶	1	21
<i>Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün</i> ⁷		19
<i>Mefā’īlün Fe’ilātün Mefā’īlün Fe’ilün</i> ⁸	1	8
<i>Mefā’īlün Mefā’īlün Fe’ülün</i> ⁹		3
<i>Mef’ülü Fā’ilātün Mef’ülü Fā’ilātün</i> ¹⁰		3
<i>Müfte’īlün Fā’ilün Müfte’īlün Fā’ilün</i> ¹¹		2

³ K.2, G.3, G.8, G.9, G.14, G.19, G.26, G.29, G.31, G.43, G.36, G.37, G.42, G.45, G.48, G.51, G.53, G.58, G.73, G.81, G.83, G.85, G.87, G.92, G.100, G.101, G.108, G.118, G.119, G.120, G.121, G.125, G.133, G.138, G.139, G.146, G.147, G.148, G.150, G.155, G.159, G.160, G.162, G.165.

⁴ K.1, G.2, G.4, G.5, G.21, G.27, G.40, G.41, G.47, G.52, G.57, G.59, G.61, G.72, G.74, G.82, G.91, G.98, G.111, G.114, G.115, G.117, G.124, G.128, G.130, G.135, G.136, G.137, G.140, G.141, G.154, G.158, G.164.

⁵ K.5, G.7, G.15, G.16, G.22, G.25, G.32, G.33, G.38, G.44, G.46, G.56, G.60, G.64, G.77, G.80, G.84, G.86, G.93, G.104, G.105, G.123, G.127, G.132, G.143, G.149, G.152, G.153.

⁶ K.3, G.1, G.6, G.10, G.11, G.12, G.66, G.67, G.76, G.97, G.109, G.110, G.112, G.116, G.122, G.126, G.131, G.142, G.144, G.145, G.156, G.161.

⁷ G.13, G.20, G.24, G.28, G.35, G.50, G.54, G.55, G.62, G.63, G.69, G.70, G.88, G.95, G.103, G.106, G.107, G.151, G.157.

⁸ K.4, G.17, G.18, G.23, G.43, G.65, G.68, G.75, G.96.

⁹ G.30, G.78, G.129.

¹⁰ G.71, G.94, G.113.

¹¹ G.79, G.90.

<i>Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün</i> ¹²		2
<i>Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilātün</i> ¹³		2
<i>Müfte'ilün Mefā'ilün Müfte'ilün Mefā'ilün</i> ¹⁴		1
<i>Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün</i> ¹⁵		1
<i>Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün</i> ¹⁶		1
Toplam	5	165

Şair, bu vezinleri kullanırken birçok divan şairi gibi imale, zihaf, med gibi uygulamalara başvurmak zorunda kalmıştır. Bunlar içinde en fazla karşımıza çıkan imaledir. Bu imaleler, genellikle Türkçe kelime ve eklerin ünlülerinde, izafet kesresinde ve atıf edatı olan “u ve ü”de görülmektedir. Divan’da sıkça karşımıza çıkan imaleye verilebilecek birkaç örnek aşağıya alınmıştır:

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün
 . --- / . --- / . --- / . ---
 Vefā ümmidini **nice** idersin sen o hūnünū
 Nigāh-**ı** hışm-nāki **göre nice** bī-terahhumdur (Yümnî yk.12b)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
 - . --- / - . --- / - . --- / - . ---
 Penbe-**i** dāğ-**ı** siyāhı **sīnemün sürh u** sefīd
 Oldı şāh-**ı** milket-**i** derdū **gama otağlar** (Yümnî yk.13a)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
 - . --- / - . --- / - . --- / - . ---
 Kānde aḥşamlar **ola diyü** o māhuñ menzilin
 Her **gice** peyk-**i** ḥayāl **ü** fikr cüst cüdadur (Yümnî yk.17a)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
 - . --- / - . --- / - . --- / - . ---
 Bir **elü** kanlı civānuñ **yolına** dīvāne dil
 Ölme**ge** cānlar **virür** bir ḥançer-**i** bürrān arar (Yümnî yk.17b)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
 - . --- / - . --- / - . --- / - . ---
 Dirhem-**i** eşküñ **komadı varını** ḥarc eyledi
 Müflis **itdi** dīde-**i** giryānumı **āḥir** seref (Yümnî yk.25a)

¹² G.39, G.102.

¹³ G.134, G.163.

¹⁴ G.89.

¹⁵ G.99.

¹⁶ G.49.

Mefā'ülün Mefā'ülün Mefā'ülün Mefā'ülün

. --- / . --- / . --- / . ---

Beni künc-i belāda bir añar yoğ-i di ğam gibi

Yanuma pister-i miñnetde de ol aşınā geldi (Yümnî yk.40a)

Şiirlerde birçok yerde imale görülmesine rağmen kapalı heceleri açık hece haline getirme olan zihaf, çok az yerde karşımıza çıkar. Bunlar da genellikle Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun “î” ünlülerinin kısaltılması şeklinde görülmektedir:

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- . . / - . . / . - . / - . -

Sen olmayınca neyleyelüm sāki bādeyi

Cām-ı lebüñsüz ol viremez bezme āb (u) tāb (Yümnî yk.8b)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Vādî-i hicrānda tîr-i āhlar pertāb idüp

Murg-ı dil 'Ankā-yı Kāf-ı aşk iken şehper döker (Yümnî yk.12b)

Mefā'ilün Fā'ilātün Mefā'ilün Fā'ilün

. - . - / . . - . / . - . - / . . -

Cihānda ister-iseñ devlet aşık ol Yümnî

Gedā-yı küyü da olursañol şahuñ saña bes (Yümnî yk.22b)

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- . . / - . . / . - - / - . -

Bî-âşk şüfî gāhî riyāzetle uça da

Zannum budur ki yine anuñ kadri pest ola (Yümnî yk.36a)

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- . . / - . . / . - - / - . -

Āyine-i cemālüne bağmağla söyledi

Yümnî bu şîri tütî-i şîrîn-süñan gibi (Yümnî yk.38a)

Divan'da birkaç yerde, vezin mecburiyetinden dolayı, kapalı hecelerin bir kapalı bir açık hece değerinde olacak şekilde kullanılmasıyla oluşan medd sıkça karşımıza çıkar. Genelde Arapça-Farsça kökenli kelimelerde görülen meddın, şair tarafından ünsüzle biten Türkçe hecelerde de yapıldığı görülmektedir:

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Süz-ı aşkıyla dilinde bir harāret var kim

Çalınur eñrāfına emvāc-ı ummān teşne-leb (Yümnî yk.9a)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Turkish Studies

Kühdür başum açılmış lâlelerdür dâğlar
Sû-be-sû eşk-i revânumcâ-be-câ ırmağlar (Yümnî yk.13a)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- . - - / - . - - / - . - - / - . -
Zülfini dökmiş yüzine aşığı açmazdan
İtifât itmek murâd eyler niqâbın gösterür (Yümnî yk.13b)

Yümnî, bazı mısralarda bir kapalı bir açık (- .) hece değerindeki kelimeleri (hacî, hüsün),
vezin gereği bir açık bir kapalı (. -) hece değerine (hacil, hüsün) dönüştürme yoluna gitmiştir.

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün
- - . / . - - . / . - - . / - . -
Vardukda seg-i küyuñ ile sürme şapuñdan
Yümnîyi hacil eyleme yârân arasında (Yümnî yk.36b)

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün
- - . / . - - . / . - - . / - . -
Feryâdı benim gibi hep ağıyardan ancak
Ey şâh-ı hüsün diñleye gülşende hezârı (Yümnî yk.38b)

Sesli harflerle başlayan kelimelerle yapılan ulama, eğer “ayn” harfiyle yapılırsa böyle
ulamalara “vasl-ı ayn” denir ve aruzda bir kusur olarak kabul edilir (İpekten 2010: 144). Yümnî'nin
bu kurala uymada pek de titiz davrandığı söylenemez. Şair birçok yerde vasl-ı ayn yapmakta beis
görmemiştir:

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
- - . / - . - . / . - - . / - . -
Ceş-i şitânuñ ardın alup yine lâleler
Bayraklar açdı şanki bir asker sefid sürh (Yümnî yk.10b)

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
. - . - / . - . - / . - . - / . - . -
Uluvv himmeti var şâh-ı dehre baş egmez
Gedâ-yı küyuñ aceb şâhib-i sa'âdet olur (Yümnî yk.15b)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
. - - - / . - - - / . - - - / . - - -
Yeter tığüñ çeküp şekl-i cefâ gösterdün uşşakâ
Raķibe dâl-i hançer ol berzede rüy-ı dil göster (Yümnî yk.16b)¹⁷

8. Kafiye

Yümnî Dîvânı'ndaki 5'i kaside, 165'i gazel toplam 170 şiirin 98'i mürdef, 65'i mücerred,
4'ü mukayyed, 2'si ise müesses kafiyevidir.

Mücerred kafiye: Yalnız revî harfi ile yapılan kafiyevidir (Saraç 2007: 274).

¹⁷ Buna benzer örnekler için bkz. G.12/2, G.13/2, G.40/5, G.43/3-4, G.57/2, G.65/3, G.88/4, G.45/5, G.68/3, G.75/5,
G.94/3, G.96/3, G.104/1, G.110/5, G.116/5, G.122/2, G.134/2, G.135/1, G.136/3, G.142/4, G.143/1, G.148/3, G.151/1.

N'ola geçmezsem ey şüfî şafâ-yı sâgar-ı **Cemden**
 Beni künc-i felâketde hâlâş iden odur **gamdan** (Yümnî yk.32a)
 Yoğ kırmızı dâğum gibi gül **güller** içinde
 Şürîde de yoğ dil gibi **bülbüller** içinde (Yümnî yk.33b)

Mürdef kafiye: Revîden önce ridf (elif, vav, ye) harflerinden birinin bulunduğu kafiyedir (Saraç 2007: 274).

Bahr-i aşkuñ cüşin âhum **bî-şumâr** olsun da gör
 Fülk-i dil hâlin muhâlif **rûzgâr** olsun da gör (Yümnî yk.14b)
 Ne hirci şabr ider ne vaşl-ı dil-dâra **hücüm** eyler
 Dil-i zenbûr-ı nâliş hîç ne bâl eyler ne **mûm** eyler (Yümnî yk.11b)

Mukayyed kafiye: Revîden önce bulunan ridf (elif, vav, yâ) harfî dışındaki harflerden birinin bulunduğu kafiyedir (Saraç 2007: 274).

Câm-ı zerrîn verdi sâķînüñ elinde bezme **lem**^ç
 Oldı gûyâ sâ'id-i sîmîni bir kâfûrî **sem**^ç (Yümnî yk.23b)
 Nâle kılamakda ser-i küyında yârüñ **ferdsin**
 Sen de ey bülbül benümle var-ise **hem-derdsin** (Yümnî yk.31b)

Müesses kafiye: Revi harfinden önce dahîl, ondan önce te'sîs bulunan kafiyedir (Saraç 2007: 275).

Hâl-i ruhîdur dâyim olan fitneye **bâ'is**
 Haţtiyla zuhûr itmedür turma **havâdis** (Yümnî yk.9b)
 Anuñla aşığı çiğnet ki câmî **râhat** olur
 Meded efendi başup geçme bir **cerâhat** olur (Yümnî yk.15b)

Şair, kafiyenin göze hitap etmesi anlayışından hareketle Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe kelimeleri kafiyelendirirken bu dillerdeki uzun ünlü harflerin (ل, و, س) karşılığında ise yine Türkçe kelimelerde ünlü harfler için kullanılan bu harfleri birçok yerde kafiye yapmıştır. "...bed-**hûd**dur / ...dil-**cûd**dur / ...memplûdur / ...**bud**dur / ...**sud**dur / ...**od**dur" şeklinde kafiyelenen 23. gazelde "budur, sudur, odur" kelimeleri buna örnek teşkil eder. Yine "...**toludan**, ...**sebûdan**, ...**vuzûdan**, ...**hûdan**, ...**cûdan**, ...**gûlüvvd**en" şeklinde kafiyelenen 79. gazelde "tolu ve gûlüvv" kelimelerinin ikinci hecelerinin Arap alfabesiyle yazılışları "sebû, vuzû, hû, cû" kelimelerinin ikinci hecelerinin yazılışına benzediği için kafiye yapılmıştır. Divan'da birçok yerde bu durumun örneğini görmek mümkündür.¹⁸

Bazı şiirlerde kafiye-redif ortaklığının bozulduğu görülmektedir. "...yâra **düşdi gönlümüz**, ...nâra **düşdi gönlümüz**, ...hûn-bâra **düşdi gönlümüz**, ...efkâra **düşdi gönlümüz**, ...yollara **düşdi gönlümüz**, ...tekrâra **düşdi gönlümüz**" şeklinde rediflenen 73. gazelin ikinci beytinde "...âvâre **düşdi gönlümüz**" ifadesinin kullanılmasıyla kafiye-redif ortaklığı bozulmuştur.

¹⁸ Buna benzer örnekler için bkz. G.6, G.13, G.22, G.29, G.38, G.57, G.70, G.85, G.95, G.96, G.103, G.106, G.123, G.128, G.129, G.133, G.135, G.139, G.140, G.145, G.146, G.155, G.160.

Aynı durum beyitleri “...dildāra **şadef**, ... pāre **şadef**, ...hūn-bāra **şadef**, ...ara **şadef**, ...bī-çāre **şadef**, ...şeh-vāra **şadef**” şeklinde biten 88. gazelde de karşımıza çıkmaktadır.¹⁹

Yümnî'nin şiirlerinde kafiye kusurlarından biri olan, aynı kafiyenin şiirde birden fazla tekrarlanmasıyla oluşan îtâya da rastlamak mümkündür:

Mû didigüm ince belüñe añlamasun **geç**
 Yoğ yire bizüm ile rağīb eylemesün **geç**
 ...
 Murğ-ı dili çün halka-i zülfine düşürdüñ
 Yümnî yürü ümmîd-i halâş eylemeden **geç** (Yümnî yk.9b-10a)
 Haste-i ‘aşğda kim zerre **nefes** bākîdür
 Âh ider çünki derünında heves bākîdür
 Uydurur bizi hevāsına kıomaz ey zāhid
 Muṭrib-i bezmde tā kim bu **nefes** bākîdür (Yümnî yk.12a)²⁰

Kafiye harfi olan revinin kelimelerin aslî harflerinden birisi olması gerekir. Bu kurala uyulmaması yine kafiye kusurlarından biri olarak gösterilir. Revide tekellüf (Saraç 2007: 270) de denen bu kusura, kafiye bulmakta zorluk çekmekten olmalı, Yümnî de birçok defa düşmekten kurtulamamıştır. “...tekellümdür, ...tebessümdür, ...bî-terahhumdur, ...rûhumdur, ...eşkümdür, ...âhumdur” şeklinde kafiyelendirilen gazelde “tekellüm, tebessüm, terahhum” kelimelerinde kafiye harfleri bu kelimelerin aslî harfi olmasına rağmen; “rûhumdur, eşkümdür, âhumdur” kelimelerindeki kafiye harfleri kelimelerin aslî harfleri olmayıp kelimelere gelen iyelik eki olduğu için böyle bir kusur söz konusudur. Yine “...eşğ-i **ter** döker, ...ölçer **döker**, ...şehper **döker**, ...dürler **döker**, ...dil-**ber** döker, ...ağlar **döker**” şeklindeki kafiyeler de bu kusura örnek teşkil eder.²¹

Önemli kafiye kusurlarından bir diğeri de revî harflerinin farklı olmasıdır. “...cemâlin gösterür, ...itâbın gösterir, ...nikâbın gösterür, ...intişâbın gösterür, ...hişâbın gösterür, ...gül-âbın gösterür” şeklinde kafiyelendirilen 31. gazelin bütün mısralarında revî harfi “b” iken ilk mısradaki “l” harfidir.

Bazı şiirlerin mısra sonlarındaki cinaslı kullanım, Yümnî'nin şiirlerinde dikkatleri çeken bir başka özelliktir:

Zülf-i siyâhı ṭuresi kim târ u **mâr** ola
 Beste olan göñüllere her târı **mâr** ola (Yümnî yk.34a)
 Helâk itmiş seni hâr-ı cefâsı ol ruḥı **verdün**
 Neden bir bî-vefâya böyle ey dil kendüñi **verdün** (Yümnî yk.27a)²²

9. Redif

Manzumelerde beyit veya mısra sonlarında aynı anlam ve görevde kullanılan ek, kelime veya kelime gruplarına redif denir. Şiirlere bütünlük ve ahenk katan en önemli unsurlardan biri olmasının yanında redifler, ahengi artırarak okuyucuyu/dinleyiciyi etkilemenin yanı sıra şiirin çağrışımlarını da zenginleştirir (Macit 2005: 83). Bu özelliklerinden dolayı redif, şairler

¹⁹ Buna benzer örnekler için bkz. G.13, G.15, G.32, G.72, G.73, G.88, G.134, G.156.

²⁰ Buna benzer örnekler için bkz. G. 33/1-4, G.101/2-3, G.119/1, G.136/1, G.152/1.

²¹ Buna benzer örnekler için bkz. G.15, G.25, G.36, G.44, G.48, G.49, G.86, G.92, G.108, G.124, G.162.

²² Buna benzer örnekler için bkz. G.29, G.129, G. 147/1-5, G.157, G.164.

tarafından sıkça tercih edilmiştir. Yümnî de redifin şiire kattığı bu özellikleri göz önünde bulundurarak beş kasidesinin üçünde, gazellerinin büyük bir kısmında (141 gazelinde) redifi tercih etmiştir.

Bu redifler ek hâlindeki redifler,

“-dur, -lar, -ldur, -dür, -lar, -emez, -dırmaz, -mez, -muz, -uz, -maz, -miş, -un, -ün, -um, -ından, -dan, -sin, -lığından, -sın, -den, -a, -unla, -ine, -e, -ina, -ı, -lığı”

ek + kelime veya kelime grubu hâlindeki redifler,

“-a gül, -e cânâ, -den yana, -ı mahabbet, -ı bülend, -den lezîz, -ı aındurur, -a benzer, -ın gösterür, -a hoş gelür, -ı âteşdür, -ı nedür, -ı gör, -a beñzemez, -a düşdi gönümüz, -a sarılmış, -dan garaz, -ı aşk, -ı âşıkun, -ı şem’ün, -a mı uyduñ, -dür gönül, -den hazz, -a şem’, -a düşürdüm, -sin bildüm, -ı inleden, -uñ tuymasun, -le pervane, -ler içinde, -ı Edrine, -ı Halebde, -e hâcet kalmadı”

kelime veya kelime grubu hâlindeki redifler

“sahbâ, teşne-leb, ferah, kadeh, sefid sürh, getirür, eyler, döker, kodılar, olur, ağladur, bağlanur, olsun da gör, degül, degül midür, kendidür, bâkîdür, çeker, ider, göster, arar, gider, eyler, olur, örter, itmez, görünmez, incinmez, olmaz, hatt, taraf taraf, sadef, olduñ ey gönül, bizümdür ey gönül, üstine gül, degül, idelüm, buldum, idebilsem, senüñ olsun, olmasun dırsın, neylesün, ola, buldum kendüme, piyâle, arasında, olsa, olma, ile, gibi, dahi, açıldı, mı kaldı, geldi” şeklinde karşımıza çıkar.

Divan şiirinde kullanılan redifler genellikle Türkçe kelimelerden seçilir. Ancak özel isimler ve isim soylu kelimelerden daha çok, fiiller ve çekimli halleri kullanılmıştır. Fiillerden türetilmiş rediflerin kullanım sıklığı şiirde ritmik akışkanlığın bir göstergesidir (Macit 2005: 83-84). Yümnî de ek+kelime veya kelime grubu hâlindeki rediflerle kelime veya kelime grubu hâlindeki rediflerin 51’inde Türkçe fiilleri kullanarak şiirlerde ritmik akışkanlığı yakalamaya çalışmıştır.

Sonuç

Bugün için hayatı hakkındaki bilinenler, divanındaki bazı şiirlerindeki bilgilerle sınırlı olan şairlerden biri de Yümnî’dir. Tezkireciler Yümnî mahlasını kullanan sekiz farklı şair hakkında bazı bilgiler ve şiirlerinden örnekler vermektedir. Ancak bu örneklerden hiçbirinin elimizdeki Divan’da bulunmaması bu eserin kime ait olduğu hususunda kesin bir hükme varılmasını zorlaştırmaktadır.

Divan’daki bazı şiirlerde şair, dönemin şeyhülislamı Zekeriyya-zâde Yahya Efendi’yi övmek amacıyla kaside ve gazeller; yine dönemin padişahı Sultan IV. Murat’ı övmek ve onun Edirne’ye gelişinden duyduğu sevinci dile getirmek amacıyla da iki gazel yazmıştır. Bu şiirlerden yola çıkarak şairin Sultan IV. Murat ve Şeyhülislam Yahya Efendi’nin hayatta oldukları XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır.

Yaşadığı bu dönemden yola çıkılarak eserin tezkirelerde aynı dönemde yaşadığı belirtilen ve Yümnî mahlasını kullanan Mehmed Salih Yümnî (öl. 1073/1662, 1077/1666-67), Selanikli Mehmed Yümnî (öl. 1083/1672-73) ve Mehmed Emin Yümnî (öl. 1106/1694-95)’den birinin olma ihtimali bulunmaktadır.

Bu üç şairden Salih Yümnî’ye ait olması onun muhtemel doğum tarihi göz önüne alındığında çok zayıf görünmektedir. Geriye kalan iki şair arasından ise bu Divan’ın, tezkirecilerin örnek verdikleri bir şiiri Şeyhülislam Yahya’nın gazeliyle nazire ilişkisi içinde olduğu anlaşılan Selanikli Mehmed Yümnî’ye ait olma ihtimali daha kuvvetlidir.

Turkish Studies

İhtimallerden bir diğ erinin ise Divan'ın tezkirelerde adı geçen Yümnî mahlaslı sekiz şair dışında aynı mahlası kullanan ancak hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi olmayan başka bir şaire ait olmasıdır. Bütün bu değerlendirmeler neticesinde yeni bilgi ve belgeler ortaya çıkana kadar kesin bir hüküm vermede ihtiyatlı davranmak yerinde olacaktır.

Yümnî'nin edebî kişiliğinin şekillenmesinde Şeyhülislam Yahya Efendi'nin büyük bir rolü bulunmaktadır. Bunu şairin Şeyhülislam Yahya'ya beş kaside yazmasından ve onun birçok gazeline nazire yazmasından çıkarmak mümkündür. Şair, şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu âşıkane ve rindane bir tarzda yazmıştır. Bu dünyanın geçiciliğine inandığı için dünya nimetlerinden faydalanılması gerektiği fikrini şiirlerinde işlemiş; insanları bunlardan men eden kaba sofulara çatmaktan da geri durmamıştır.

Genel anlamda şiirlerinde sade ve külfetsiz bir dil kullanan Yümnî, zaman zaman Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların yoğunlaştığı ifadelerle de yer vermiştir. Şairin kullandığı birçok halk söyleyişi ve deyimini, dilinin sadeleşmesinde büyük faydası olmuştur.

Şiirlerinde 14 farklı kalıp kullanan şair, bazı kusurlara düşmesine rağmen aruzu kullanmada başarılıdır. Şiirlerinin büyük çoğunluğunda redif kullanan şairin kafiye tercihi ise büyük çoğunlukla mürdef ve mücerred kafiyeden yana olmuştur. Vezinde olduğu gibi kafiyede de zaman zaman hatalara düşmekten kurtulamamıştır.

Şiirlerinden Örnekler

Kaside

1b Der-vaşf-ı Şeyhü'l-islâm u Müfti'l-Enâm Yahyâ Efendi

Sellemehu'llâhü Te'âlâ Fi'd-Dâreyn

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Şabâ küyuñdan esdükçe açıldı çeşm-i nâ-bînâ

Meger hâk-i rehûñ kuşlû'l-cevâhirdür senüñ cânâ

Hevâdan tayyib-i hâk-pâyüñ istişmâm olunduğça

Dimâğ-ı cânı ta'îr eyledi çün 'anber-i sârâ

Seher üftâdeler başına toğdı âsitânuñda

Yüzini sürmege yer bulmadı mihr-i cihân-ârâ

Çıkup şâyed ki deryâ yüzlerin seyr idesin diyü

Yüzi üzre gözi yaşını 'uşşâk eyledi deryâ

Dil-i 'âşık gibi olmazdı pâre pâre derd-ile

Çemende lâlenüñ de olmasa gönlinde bir sevdâ

Meger zülf-i nigâra bir 'alâka eylemiş dâyim

Perişân olmağâ bâ'îş bu imiş sünbül-i zîbâ

İçinde zâ'ferân-ile yazılmış vefk konmuşdur

Turkish Studies

Hezāruñ lâ'1-i bāzū-bendidür her gonce-i ra'na

Alup āyine-i cāmı ele sākı-i şükr-leb
Bezmede itdi tūfı-i şurāhı-i meyi gūyā

Hevā hūb olmayınca bezme gelmez yār seyr olmaz
Nice muṭrib fiğāna başlamasın 'aşık-ı şeydā

Vişāli fikri ḳalbe geldügince ḳorḳarum gāyet
Varup ḡammāz-ı 'aşḳ esrārum ide 'āleme ifşā

Beni zindān-ı firḳatde helāk eylerdi ḡam ammā
Vişāli fikri yārūñ müstedām olsun ḳomaz tenhā

2a Helāk olur taḥammül idemezdüm cevr-i aḡyāra
Baña bir ḳuvvet-i ḳalb olmayaydı 'aşḳ-ı rūḥ-efzā

Nice ḳādir olurdum ceyš-i ḡamla dāyimā cenge
Mu'ın olmasa ger ümmīd-i luṭf-ı Ḥāzret-i Monlā

Ḥıyār-ı ümmete server sülūk aşḫābına rehber
Mu'ayyen şer'-i peygamber semiyi-yi Ḥāzret-i Yaḫyā

O zātuñ kim vücūd-ı pāki ḫalkā maḫz-ı raḫmetdür
Ne deñlü emn ü rāḫat var-ise anuñladur ḫālā

Dür-i şehvār-ı 'irfāna şādef iken anuñ ḳalbi
Ne ḫikmetdür 'ulüm anuñ içinde ola baḫr-āsā

Kelāmı şıdk-ile āyine gibi şāfdur anuñ
'Aceb mi dā'im aḡzına baḳarlarsa ḳamu dünyā

Anı 'İsī-nefesdür diyü da'vı eylesem 'āḳibet
Degül mi mezheb-i Nu'mānı ihyā itdügi iftā

Anuñ her ṭālib-i müşkil-güşā-yı 'ilm ü 'irfāna
Felek engüşt-i māh n'ola eyler dergehin ĩmā

Revādur ḫizmetinden olmaya dāyim anuñ münfekk
Anuñla buldı bunca i'tibārı mañşıb-ı fetvā

Bulanlar zulmet içre buldılar çün āb-ı ḫayvānı
N'ola āb-ı ḫayāt-ı şer'-i itse ḫāmesi icrā

Kef-i pür-cūd-ı iḫsānı anuñ gūyā ki dünyādur

Turkish Studies

Zümürürd faşş-ı hâtem bir lücce-i hağrâ

Cihândan gitmiş iken cümle rüçü' itdi
Zamânında ahâlî eyleye tâ hağtın istîfâ

Nesîm-i luğf u ihsânı ile her dem açılmağda
Bahâr-ı devletinde ğonceler gibi dil-i dâñâ

Zamân-ı devletinde egri bađmaz kimse kimseye
Meger kim ğülsitânda 'andelîbe nergis-i Őehlâ

Anuñ devrinde dâ'im cevre kâdir olamaz kimse
Olursa 'aşık-ı bî-çâresine yâr müsteşnâ

2b Zârâfetle bile yârân tođunmaz biri birine
Meger mestâne lâ'ı-i dil-rübâya sâğar-ı Őahbâ

Anuñ 'adliyle buldı her kişi cem'iyet-i hâtır
Perişân ğalmadı 'âlemde illâ zülf-i 'anbersâ

Ēapusında anuñ çok devlete nâ'il olurlardı
Eger bir ğizmete ğâbil olaydı Ēüsrev ü Dârâ

Ben ol zât-ı Őerîfün ğünkü Yümnî bendesi oldum
'Aceb mi eylesem ađrânım içinde Şeref da'vâ

Temeddüh itmeğe Ői'rümde iĒdâm idemem herğiz
Egerği aĦsen-i eŐ'âr olurdı eylesem farzâ

Ēamıyla söylemekden ğalmıŐ-idüm Şimdi tûğı-veŐ
Beni hep ğand-i vaŐfı lezzetidür eyleyen ğüyâ

Ēuzûrında neden bu nazma iĒdâm eyledün ey dil
'Aceb küstâĦlıĦ itdün hemân gel eyle isti'fâ

Dilerseñ idesin tafŐîl-i hâl eyleme taŐdîc
Bahâne luđfa hâlün bildüği kâfidür icmâlen

Sürûrından helâk olmaya diyü ŐaĦınur yoĦsa
Saña bir iltifât itmekden eyler Şanma istîĒnâ

Düşer ğün pertev-i luđf u 'ağası her yere anuñ
Eger bir zerrede olursañ ol sende olur peydâ

Turkish Studies

Şuâ-ı mihr-i ihsânı yayıldı 'âleme çünkim
Zalâm-ı gamda kalmağ havfına niçün düşersin yâ

Cihânda söylenen kibrî-ti aħmer luţfidur anuñ
Senüñ gibi ider nice faķiri zerresi iğnâ

Duâsına hemân meşğul olup gel ğayrı kârı ço
Bilürsin kim edâ-yı farzdur ğod cümleden evlâ

Nitekim eyleye řavus-ı mihr-i âsmân cevlân
Nitekim seyrine pür-şevķ ola anuñ meh-i ğarrâ

Vücüd-ı pākini bākî kıla ol kâzi'l-hâcât
İde müşkillerini ğalk-ı 'âlem andan istiftâ

- 3a Elin açup duâ itdükçe aña bu cihân ğalkı
Derün-ı dilden âmin diye ehl-i 'âlem-i bâlâ

Gazeller

1

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

9a Câm-ı mey olur şeb-i târik-i ğamda mâhtâb
Pertev-i ruhsâr-ı sākî feyz-i nür-ı âftâb

Şahne-i devrân şikest itdi ümîdüm sâzımı
Râhat oldum çekmezem mızrâb-ı ğamdan ıztırâb

Âh-ı âteş-bârumı dil-ber raķibe gösterür
Şanki iblîs-i la'îne bir melek eyler 'azâb

Var-ise mest-i meyi la'lüñdür ey sākî seniñ
Turamaz hiç ayak üzre yıkılır dâyim ğabâb

Çıkdı ğiddetle sebûdan câma koyuldu hemân
Bir dilâverce dili kanlu-y-imiş Yümnî şarâb

2

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

-. ./ - . - . / . - - . / - . -

10b Başumda dâğ-ı penbesi yer yer sefid sürğ
Bir kühda ğaranfüle beñzer sefid sürğ

Bezmi tonatdı kâseler ile mey ü 'araķ
Şan bâğda açıldı ğül-i ter sefid sürğ

Turkish Studies

Ceyş-i şitānuñ ardın alup yine lāleler
Bayraklar açdı şanki bir asker sefid sürh

Bāzār-ı ğamda hāce-i gevher-fürüş olup
Dökdi önine dīde güherler sefid sürh

Geh al gösterür ruḥı Yümnī gehī beyāz
Dil-ber ḳumāş-ı ḥüsnini şatar sefid sürh

3

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

.. -- / .. -- / .. -- / .. --

13a Hūblar göñlümüz alup bizi bī-dil ḳodılar
Bir şehi ḳul idinüp adını muḳbil ḳodılar

Ḳonalı şehir-i dile ceyş-i ğam-ı hicrānuñ
Yaḳmaduḳ anda ne kaşāne ne menzil ḳodılar

Ola kim baña naşīb ola diyü her aşık
Tirüñe karşı varup cānı muḳābil ḳodılar

Aşık fennini temām idemediler taḳkīḳ
Bunca eslāf nice yerleri müşkil ḳodılar

Yümnī uşşāḳdan ayrılma ki rāh-ı Hāḳda
Geçdiler zāhidi bir nice merāḥil ḳodılar

4

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- . -- / - . -- / - . -- / - . --

14a Aşık-ı bī-çāreyi seyr-i ruḥ-ı yār ağladur
Bülbül-i miskīni her dem şevḳ-i gülzār ağladur

Cevr-ile ağlamadan bī-tāḳat olmışken yine
Yanına alur raḳībi bizi tekrār ağladur

Şöyle bī-pervā ḥayālüm varduğundan ter düşüp
Ĝamzelerle bendesin ol çeşm-i bīmār ağladur

Yār yār olsa ne ğamdı keşret-i aḡyārdan
Zārı güldendür hezāruñ şanmañuz ḥār ağladur

Nice diñsün yaşı var iken ḥayāl-i tır-i yār
Yümniyā çüb olsa gözde anı nā-çār ağladur

Turkish Studies

5

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
 . - . - / . . - . / . - . - / . . -
 21a Gelürse haṭṭ-ı ruḥuñdan göñül firār itmez
 Bilür ki gün yüzüñi zerreler ğubār itmez

Ruḥuñdan olmasa zülf-i siyeh n'ola ḥālī
 Şafā vü zevḳ ola bir yirde kim qarār itmez

Düşer ayağına pīr-i muġānuñ 'āşıklar
 Elini öpmegi şüfīnün iḥtiyār itmez

Raḳīb kūyına varsa o şüh taşa tutar
 Revā mı 'āşıka it deñlü i'tibār itmez

Raḳībe āl ile ğam sūzenin yedirmiş yār
 Helākdür köpek ammā ki āşikār itmez

Hezārı oldı yine Yümnī bir gül-endāmuñ
 Ten-i nizārına ḥār-ı cefāsı kār itmez

6

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
 . - - - / . - - - / . - - - / . - - -
 27a Helāk itmiş seni ḥār-ı cefāsı ol ruḥı verdüñ
 Neden bir bī-vefāya böyle ey dil kendüñi verdüñ

Nedür bu ṭable-i sīneñde rengīn daġlar yoḥsa
 Belā gülzārımuñ hep güllerin bir yire mi derdüñ

Ḥazān irdi çemende nāle itmez olduñ ey bülbül
 Hele sen bārī gāhī bu dil-i ğam-ġinüm añlarduñ

Dirīġā iltifātuñ olmaz oldı bendeñe şāhum
 Ki gāhī üstüme tīġüñ çeküp ḳatlı itmek isterdüñ

Degül Yümnī gibi mehcürsın hem-şoḥbet-i gülsin
 Neden feryād idersin bilsek ey bülbül nedür derdüñ

7

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün
 - - . / . - - . / . - - . / - . -
 30b Gel sīneme cānāne benüm cān senüñ olsun
 Gülzār benüm bülbül-i nālān senüñ olsun

Turkish Studies

Küyuñda hiç ağıyārı yürütme meded öldür
Şal boynuma hep çan benüm şān senüñ olsun

Ben ağlayayın gözlerüm alduqça hayālūñ
Hāşıl benüm ey sīm-beden kān senüñ olsun

Ġam derd ü belāy-ile gelür bizde qalırımış
Hizmet benüm ey dil gice mihmān senüñ olsun

‘Aşkuñ bir ‘ilācı sefer itmekse raķībā
Ko derd benüm yūri var dermān senüñ olsun

8

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

– . – – / – . – – / – . – – / – . –

Ölmege sen cān virürsin gönül cān neylesün
Tirine qarşu varursın saña cān neylesün

31b Kāfiristānda esīrüm diyü ağlarsın gönül
Sen girersin bendine zülf-i perīşān neylesün

Ey perī ‘Ankā-yı Kāf-ı nāzdur hūnī gözün
Süzilüp dil murğımı çapduqda insān neylesün

Dāyim itler gibi ardınca yeler yürür raķīb
Çaresi yok kaçmadan ġayrī o ceyrān neylesün

Hāk-i pāyine varup ağladuğumca Yümniyā
İtmesün ol şeh bu ben miskīne ihsān neylesün

9

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

– – . / – . – . / . – – . / – . –

Mā‘il şu denli sādünün tāze dāğına
Şan lāne yapıdı bülbül-i dil gül budağına

Koydı figān bülbüli gülzāra gerçi bād
Ammā ki hiç girmedi verdüñ kulağına

Pür-jāle tāze bir gül-i ra‘nāya beñzedi
Yalvarduğumca derledi baqđum yañağına

Turkish Studies

37b Bir büsesine m̄a-meleki virmedi ne var
K̄abil olaydı c̄an virür-idüm dudağına

Pür itdi d̄āğ-ı sürhla şad-pāre cismini
Beñzetdi Yümnî kendüyi bir kül ocağına

10

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

39a Dil mürīd-i aşkuñ oldu p̄ire h̄acet k̄almadı
Zāhir oldu vāqı'am ta'c̄bire h̄acet k̄almadı

Arz-ı d̄id̄ar itdi gördiler cemāl-i yāri halk
Anlara mihr ü mehi tanzīre h̄acet k̄almadı

Rüy-ı zerdüm āh-ı serdüm kıldı derdüm āşikār
Ol tabībe h̄ālūmi taqrīre h̄acet k̄almadı

Hamdū-li'llāh kim raqīb-i d̄īvi öldürdi h̄ased
Ol belānuñ def'ine tedbīre h̄acet k̄almadı

Şimdi dil v̄irānelükde buldı h̄azrı Yümniyā
Anı zahmetler çeküp ta'mīre h̄acet k̄almadı

KAYNAKÇA

- Ahdî (2005). **Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)**, (Hzl. Süleyman Solmaz), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (2011). **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- ERDEM, Sadık (1988). Mehmet Sâlih Yümnî, Tezîre-i Şu'arâ-yı Yümnî, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı 55, s. 85-112.
- Fatın, Davut. **Hâtimetü'l-Eş'âr, (Fatın Tezkiresi)**, (Hzl. Ömer ÇİFÇİ), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (2004). **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (vd.) (1988). **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsmail Beliğ (1999). **Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr**, (Hzl. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- KAVRUK, Hasan (2001). **Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı, Tenkitli Metin**, Ankara: MEB Yayınları.
- MACİT, Muhsin (2005). **Divan Şiirinde Ahenk Unsurları**, İstanbul: Kapı Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

-
- Mirza-zâde Mehmed Sâlim Efendi (2005). **Tezkiretü's-Şuarâ** (Hzl. Adnan İnce), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mustafa Safâyî Efendi (2005). **Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr)**, (Hzl. Pervin Çapan), Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- OĞRAŞ, Rıza (2001). **Esad Mehmed Efendi ve Bâğçe-i Safâ-Endûz'u**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Râmiz, Hüseyin (1994). **Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük** (Hzl. Sadık Erdem), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- SARAÇ, M.A. Yekta (2007). **Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Yümnî, **Dîvân**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları, ŞR_000017.